

• *Embervásár*
Publicisztikai írások ■

•

•

•

A BETEG KULTÚRA

Elvétve csobban rejtett partjainkon nyílt óceánról érkező hullám, elvétve akad hullám, komoran hömpölygő óriás, amelynek parancsoló energiája nem ismer közelt és messzit, s az elemek babonás félését váltva ki harsogva vágódik a partokhoz. Az ázalagos, hínáros partokhoz, amelyek csak a köznapi iszapos hullámnyelvecskék locsogását ismerik. Elvétve hatol el hozzánk, de belekapcsol bennünket a nagy óceán hullámvászába, az egészséges egésznek életébe, s a nagyszerű háborgás összes rémségeit megélelti velünk.

Európa kultúrájának vizeit szörnyű jóslatok verik tajtékossá – s az ijedt hullámok a földet körülölelve csattogva vágódnak egymáshoz. A jóslat manapság nem a hisztérikusan ajzott idegek hallucinációja, nem az őrjöngő rajongás távolbalátása, nem auspiciumok magyarázatának miszticizmusa, a jóslatot a tudomány sajátította ki magának, a reális tudomány. Sőt a tudomány realitásának egyenesen mérőeszköze az a képesség, amely a jövő eseményeit előre megállapítja, s annál reálisabb az, minél messzebb be tud világítani a jövő sötétjébe. Nem párizsi jóssasszonyok humbugjával, a tudomány jóslatával van dolgunk ezúttal.

Európa kultúrájának előőrsei adták a rémes jóslatot, messze elől, az éleken haladók, akik már maguk is jövőt jelentenek az utánuk tolulók tömegének. Vészjelzést adtak s minden számba vehető európai fej odasereglett, hogy nézzék a rémes csudát, és diagnózist állapítsanak meg. Azt állítják, hogy az európai kultúra végveszedelembe került. Nem arról van szó, hogy a fejlődés hullámos vonalán a hullámhegyről a völgybe ereszkedünk, nem is arról, hogy a túl termékeny periódus a tespedés reakcióját váltotta ki, hogy ez ismét életnedvekben dúsz akció melegágya legyen, hanem kifejezetten arról, hogy kultúránk szétesőben van – mindenütt a bomlás jelei mutatkoznak rajta, s menthetetlenül zuhan a megsemmisülésbe. Az, amire az európai kultúra predesztinálva volt, azt teljesítette, a sors betelt, s a vég elkerülhetetlen.

A régmúltak csak részben felderített homályában kétségbeejtő sorsunkra analógiát keresve legközelebb a római kultúra rémes pusztulása ijeszt. És bármennyire is tény annak teljes kipusztulása,

és bármennyire lehetséges is ez összeroppanásnak megismétlődése e föld hosszú életében, talán éppen a római műveltség pusztulása az, amely bennünket a pesszimista jóslatokkal szemben optimistává napsugarasít.

A kifinomult római nem tudott védekezni a bárdolatlan hordák nyers brutalitása ellen, a birodalom elbukott. A hódítóknak harcos ügyességük volt egyedüli erényük, s a differenciált római kultúrát nemhogy átvették volna, de meg sem értették. A barbár korszak éghajlata a római kultúra emlékeiben is csodálatos virágát végképp elfagyasztotta.

E borzalmas tragédia az, amely belénk hitet önt. Európa elvitathatatlanul válságos és súlyos betegségben szenved, s ez alatt a kultúra is senyved. De ez nem a halál láza, nem a pusztuló szervezet agóniája. A kultúra előőrsei vészjelzést adtak köteles pesszimizmusukban, de ezzel szemben kiségitenek bennünket a tények, nehogy egy sötét diagnózis hívei legyünk. Éppen abban a pillanatban, mikor a kultúránk pusztulásának jóslatát robbantják közénk, annak olyan teljesítményeit kell leszögeznünk, amelyek az egész világ kultúrájának csimborasszói fognak maradni örök időkig.

Nem elmúlt idők embereiről van szó, de olyanokról, akik ma is közöttünk élnek. Akár az élő Romain Rolland ígéz meg bennünket, a huszadik század prófétája, kinek írásai az emberiség bibliája lesz majd, ha fénye mindenüvé elhatott, akár az élő Einstein professzor babonáz meg, akinek teóriája a fizika és filozófia nem álmodott, csodás perspektíváit nyitotta meg, akár a két eddig ismeretlen francia technikai vívmánya ámít el, akik a repülőgépet pilóta nélkül a földről kormányozzák, mindenütt a kultúra csalhatatlan életét kell regisztrálnunk.

És ha meg is engedjük, hogy Európa szervezetét láz emészti, hogy alattomos kórok hagymázában senyved, a kétségtelen élet jelei csak azt a következtetést engedik meg, hogy a gyógyulás nem maradhat el. És ha e pillanatban fennforog e beteges tespedt állapot, hol van az a faktor, amely a római kultúrának megadta a halálos döfést: a népvándorló barbár hordák képromboló, gyújtogató alacsony homlokú serege, a barbárok gyilkos kardja, amely éppen akkor sújtott le a birodalomra, mikor legnagyobb válságait élte.

•

Éppen ezért ad nekünk reményt a római kultúra bukása, mert éppen az hiányzik nálunk, ami a legfőbb faktor volt amott: az a kívülről jövő gyilkos fejszecsapás. Mert ki gondolna a közeljövőben a sárga veszedelemre vagy a népeket szülő Ázsia újabb kirajzására, az ítélet napjára? Ha kultúránk az egész szervezet betegsége miatt szenved is, a benne csodálatos lánggal lobogó élet talpra kell, hogy segítse. Európa válsága – lelki forradalmi pedig nem oly kórok, amelyek a szétbomlás és szétesés kezdetét jelentenék –, hiszen a törvények arra tanítanak, hogy a forradalmak végezetül fejlődésbe szökkennek. S miért kellene elfogadnunk azt az állítást, hogy a mi kultúránk természetes elhalási folyamata állott be, hiszen néhány évszázad valóban csak egy-két évi időtartam egy kultúra életében.

Ez az optimizmus kell, hogy megaranyozza azt a komor európai hullámot, amely eldugott partjainkhoz vágódott. A hitet kell magunkban, mindannyiunkban megtartanunk, mert hit nélkül nincs igazi nagy tett, s közülünk, emberek közül kell kikerülni annak, aki elvégzi a nagy tettet, és kivezet bennünket a homályból. Most csak optimizmusunk dereng ebben a homályban, de talán nemsokára a felkelő nap sugarai fognak beteljesedően reámosolyogni arra az igazságra, amit eddig az optimizmus foszforeszkáló fénye sejtetett.

1923

A TEKINTÉLY TISZTELETE

Ma, amikor a szülők általános panasza, hogy gyermekeik nem akarnak még főbenjáró dolgokban sem irányítást elfogadni, ma, mikor az alattvaló csak kényszerből engedelmeskedik, a tekintély tiszteletéről beszélni és azt mint az egyéni és társadalmi élet egyik szükségletét ajánlani igazán nehéz dolog. Az emberek igen-igen nagy részénél a gondolkozásmód és az egyéni hajlamok olyan irányt vettek, mely irány tűrhetetlen nyűgnek, sőt egyenesen az emberi méltósággal ellenkezőnek bélyegzi a tekintélyt, a mások – az arra méltók – gondolatai, példája, régi erényei vagy irányításai után való indulást. Azt hirdetik a fiatal nagyratörők, hogy a mások tekintélye szerint való igazodás az emberiség gyermekkorába illő valami. Azt tartják, hogy az embereknek egyedül illő a saját feje után indulni, egészen a maga lábán járni. Az „énnek” föltétlen függetlenségét követelik, kivált szellemi és erkölcsi téren. De a sajtónak is egy igen tekintélyes része sokat tett az irányban, hogy magának az államnak a tekintélyén is csorba üttessék, s az állami törvények által elismert eseteken kívül alig van a tekintélynek büntető hatállyal bíró ereje, kivéve ott, ahol maga az egyéni érdek jónak sugallja mások önző tiszteletét.

Más idők, más felfogások: de bizony a tekintély elve és szükségzerű tisztelete ma sem fölösleges, bárhogyan szeretné is a mai kor szellemi irányzata az ellenkezőt elhívetni. A tekintély és annak tisztelete ma sem avult el, s az emberiség sohasem is lesz oly nagykorú, hogy valaha a tekintély elvét nélkülözhetné. Csak annyiban állhat meg a mondás, hogy ma a tekintélyek kora lejárt, amennyiben a tekintély hordozóinak a mai kulturális fejlettség és a mai társadalmi berendezkedés mellett az elv érvényesítésében más eljárás kell követniök!

Lejár mindenekelőtt a születési kiváltság mint egymagában tekintélyt adó tényező. Lejárt azonfelül a tekintély nyers és erőszakos kezelésének a lehetősége. A kor haladtával demokratizálódott a tekintély is. Más egyéni tulajdonságokat kívánunk ma a tekintély polcán s más módját is a tekintély gyakorlásának, mint régente. Valamikor az állás, a rang adott tekintélyt az egyénnek, s nem megfordítva. Valamikor a közfelfogás szerint a jogok nem jártak

•

okvetlen együtt a szoros kötelességekkel, s viszont a kötelességek a jogokkal. A történeti fejlődés maga tolta előre az egyéniség értékének elismerését, s lassankint az elfajult tekintélyek kora lejárván a tekintély maga közelebb jutott természetes rendeltetéséhez és erkölcsi értékeléséhez. Ma oda fejlődtek a viszonyok, hogy a tekintély viselőinek is érezniök kell, miszerint az állásukkal járó igazi, őszinte tiszteletnek csak akkor lehetnek részesei, ha azt megérdemlik, ha egyéni súlyuk megfelel az állás méltóságának, s ha a rájuk bízott hatalmat nem mint valami magántulajdont önjavukra, hanem mint erkölcsi értéket a köz javára kezelik.

Az igények nagyon megnöttek a tekintélyek viselőivel szemben. A tekintély erkölcsi érték, mely a közfelfogás szerint magáért tiszteletre méltó. Ahol ez a tisztelet nincs meg, ott vagy hiányoznak a tiszteletre méltó tekintélyek, vagy túlzó, önmagukat túlbecsülő, minden parancsot, minden törvényt lerázni akaró, engedelmességet, a jó példa követését nem ismerő alattvalókról lehet szó. Az is hiba, mikor a szülő éppen nem jó példát mutatván gyermekének, a föltétlen tiszteletet követeli, az is hiba, mikor a gyermek semmiféle szülői tekintélyt nem akar elismerni.

Hiba és a történeti fejlődés nem ismerése, ha a tekintély a tiszteletet követeli – s nem ad a maga részéről a tekintélynek belső tartalmat; hiba az is, és a fejlődés túlbecsülése, mikor valaki azt hiszi, hogy ma minden tekintély kora végképp lejárt, s minden felfogás, minden életirány, minden nagykorúsodó tempó, minden kiforratlanság a természete és józan fejlődés követelménye.

A KISBIRTOKOSOKHOZ

A folyó év július, augusztus és szeptember hónapjaira szóló állami költségvetési törvény egyik elrejtett szögletében szerényen rejtőzködik a mi, éspedig különösen vagy talán egyedülien a mi gazdasági életünket érintő intézkedés, amely szerint a kizárólagosan földműveléssel foglalkozó polgárok földbirtoka, háza, jelentékeny számban megállapított állatállománya és gazdasági felszerelése egyáltalán el nem adható vagy egyébként el nem idegeníthető és semminemű magánjogi követelés fejében le nem foglalható.

Miután számba vehető agrárállam vagyunk, ahol a kisbirtokosság jelentékeny számmal képviselteti magát a földtulajdonosok arányszámai között, az előrebocsájtott védelmi intézkedés hallatára erősen feldübbögő, hosszan elnyújtózó örömteljes visszhangot várnánk, e helyett azonban a megvédett kisbirtokosok arcán inkább kényszeredettnek mondható mosoly erőtlenedik, amelyet csak erős fantáziával lehetne jókedvnek minősíteni.

Ez a kényszeredett mosoly annak a balesetnek szól, hogy a kisgazdák lezuhantak az említett védelmi intézkedés folytán arról a tekintélyes helyről, ahova a világháborúban s az azt követő időkben automaticæ emelkedtek: a hitel kényelmes páholyából.

A mai előrehaladt gazdasági életünkben a hitel nemesi koronája nélkül mindenki ki van zárva az egészséges gazdasági vérkeringés éltető áldásaiból.

Márpedig a kisgazda, akinek 5 holdja el nem adható, meg nem terhelhető és le nem foglalható, természetesen nem fog hitelt kapni, mert az eladás kizárásával és a foglalás alóli mentesítéssel éppen a hitel alapját vonták el tőle.

Hogy pedig a kisbirtokosnak nagy a hitelszükséglete, semmi sem bizonyítja jobban, mint hogy a mi bankjaink tőkének legjelentékenyebb részét éppen a kisbirtokosoknál helyezi ki.

A hitelnyújtással pedig szerves kapcsolatban áll a gazdasági erők szabadabb és energikusabb kifejtése s ezzel kapcsolatban a jobb mód és vagyonosodás, amit nemcsak a tapasztalás, hanem hiteles adatokkal a telekkönyv tudna nekünk legfrappánsabban igazolni.

•

A hiteltől való elvágással tehát a jólét és megvagyonosodás leglényegesebb feltételétől esik el a kisgazda. Ez olyan gazdasági csapás, amely nemcsak negatív eredményt jelent a vagyonosodás tekintetében, hanem egy határozott pozitív lépést az elszegényedés felé. A gazdasági egész vérkeringésétől való elvágás és elszigetelés feltétlenül sorvasztó hatással van az elszigeteltekre.

E rendkívül káros eredmények mellett is el kell ismernünk, hogy a szóban forgó törvény a kisgazdákat meg tudja védeni a végrehajtótól, de kérjük, meg tudja-e védeni a jégesőtől, amely a kisgazdákat épp oly könnyörtelenül sújtja, mint a százlánchosokat – meg tudja-e védeni a többi elemi csapástól: áradástól, kiöntéstől, meddő évektől s az állatok elhullásától?

Eddig az egészséges és gyors hitel a kisgazdát kisegítette az ideglenes bajból, de ha a hitel kényelmes ülését kihúzzák alóla, szárnyaszegetten és tehetetlenül vergődik abban a csapdában, amelybe hibáján kívül jutott, s amelyből hibáján kívül nem tud kijutni.

Mindezekben a bajokon kívül mi sem természetesebb, minthogy hitel nélkül a kisbirtokos minden vállalkozásában s ezek között főként és különösen a leggyakoribb vállalkozási ágban, a haszonbérletekben meg van bénítva, mert a haszonbérletet a legnagyobb százalékban hitelművelettel oldotta meg és bonyolította le, a hiteltől viszont hermetice el van zárva.

Hitel nemlétében pedig felüti fejét az uzsora, és ahol az egészséges hitel áldást nem hozhat, ott az uzsora kaszája arat véres rendeket, ahol a versenyképes hitelt a törvényes intézkedés száműzte, ott az uzsora polipkarjai a legkellemesebben melegített iszapot találják, s ahol a tisztességes hitel elől törvényes intézkedés vonja el a fedezetet, ott az uzsora fog fedezetet találni, de éhségét a legvéresebben elégíti ki.

A kisbirtokosok védelmére alkotott ez a törvény kikerülhetetlenül magával hozná a hitelhiányt, a hitelhiány az uzsorát, az uzsora pedig azt a végtelenül egészségtelen helyzetet, hogy a megszorultak a törvény által nyitva hagyott utakat felhasználva elzálogosítanák terméseiket, s azután mindjobban belebonyolódva a mesterséges hurkokba zálog jellegű bérleti szerződéseket kötnének, amelyek az adósság megfizetéséig érvényben maradnának. Ezzel a szimptomával pedig, amely a biztos elszegényedést jelenti, teljessé válik az a

gazdasági kórkép, amelynek okozója egy nem teljesen végiggondolt állami beavatkozás.

Ha valaki érdeklődne e védőtörvény indoka iránt, amely törvény ugyanis még 1859. évi december hó 20-án hozatott, azt a tapasztalatot szerezne, hogy annak meghozatalára éppen az adott okot, hogy annak idején, a régi Szerbiában a hitelélet kifejlődve nem volt, hitel híján az uzsora aratta babérait, s mert az uzsora tönkretette a kisbirtokot, ajánlatosnak látszott valami intézményről gondoskodni, amely a kisgazdák védelmét tűzi ki célul, és azok gazdasági előrehaladását biztosítja.

De amely rossztól e törvénycikk az akkori fejletlen hitelviszonyok között a kisgazdát féltő beavatkozással megvédte, manapság ugyanazzal az intézkedéssel ugyanazt a kisgazdát visszakényszeríti és visszalöki ugyanabba a bajba, ahonnan tulajdonképpen szándéka volt azt kiemelni, s ahonnan már a kisgazdát az egészséges és szabad gazdasági fejlődés ki is emelte, s a mai gazdasági élet teljesítőképes osztályává tette.

Ez a törvény még nincs kiterjesztve a Vajdaságra, de a minisztertanács a törvény által kapott meghatalmazás folytán minden pillanatban kiterjesztheti.

Látjuk e törvénynek életbeléptetés esetén rendkívül káros hatásait, s ezért a legnagyobb lelkiismeretlenség volna mindezt tudva ölbe tett kézzel tétlenül vesztegetni.

Városunkban e törvény által érdekelték egy része már megmozdult, hogy annak életbe léptetését megakadályozza, csak a kisgazdák, akik legközelebből vannak érdekelve, nem tettek mind ez ideig semmit. A törvény még nincs reánk kiterjesztve, s addig, míg ez meg nem történt, minden bizonnyal eredményesen lehet az ellen küzdeni.

Az eső már közeledik, vegyük fel a köpönyeget, mielőtt még megáznánk.

VÉGRE

Végre hát feltűnt a kultúrának apró jelzőlámpása, az a kis fény, amely után annyiszor sóvárogtunk, amelynek eljövetelét annyiszor jósoltuk, annyiszor hirdettük, amelynek hiányán annyiszor elkomorodtunk. Oly sokáig volt közöttünk sötétség, közöny és nemtörődömség, hogy már senki sem hitt abban a néhány lélekben sem, akinek lelkiismerete marasztaló ítéletet hozott a terjengő homály felett, de akinek lelkiismerete sohasem szűnt meg elszánt, bátor lépésre ösztönözni a kultúra levegős világa felé.

Ezek a hasábok, amelyek a lelkiismeretes és éber örökösre hivatottak a mi vicinális életünk minden vonalán, nem egyszer vertek már félre harangot, de mindannyiszor nem tűz oltására hívták össze a hivatottakat, de tűzgyújtásra, a kultúra tüzének lángra lobbantására.

A kultúra az emberi lélek jobbik része. Ha a lélek, vagy ha úgy tetszik a lélek kvalitása az, amely a többi teremtménytől bennünket elválaszt, megkülönböztet s velük szemben hasonlíthatatlan magasságba emel, akkor a művelt, a kultúrált lélek az, amely bennünket a többi emberrel szemben igazán és valóban emberré tesz. Nem az expressz, nem az automobil, nem a repülőgép, nem a telefon a kultúra, az csak civilizáció és civilizálni pénzzel is lehet. A kultúra a lélek kicsiszolása, kipallérozása, a léleknek minden jelenséggel szemben való állásfoglalása az ember által mindenkor elért legmagasabb nívón. Civilizált mindenki lehet, akinek módjában áll a civilizáció külső jeleit magára aggatni, de a kultúrát nem lehet felvenni, mint egy ruhát s felmázolni, mint egy zománcot, a kultúrát a lélekben kell kitenyészteni.

A kultúra minden emberi közösségnek, sőt talán így kell mondani, hogy az emberiségnek legmagasabb ideálja, s az a felé vezető út magasba emel, fajsúlyt ad s egyben megkülönböztetett helyet biztosít.

S íme, annyi várakozás, annyi sóvárgás, annyi türelmetlen vágyódás után a kultúra robogó vonatának jelzőlámpása idecsillant hozzánk.

A mozgalmat a Magyar Népkör kezdeményezte. Az az egyesület, amelynek céljai között, szemben a többi egyesületünkkel ott szerepel az egyetemes kultúra terjesztésének ideális gondolata, amelynek egyedül van itt nálunk számba vehető könyvtára, s amely egyedül

akar és tud áldozni igazán nagyon szerény anyagi ereje dacára arra, hogy könyvtárát évenként növelje és sokoldalúvá tegye.

Az anyagi erőknél egy kézbe gyűjtése, a gazdasági hatalom koncentrálása, magánvagyon felhalmozása, kartellek, trösztök létesítése minden más harmadikat kizár, s kultúra trösztje minden embert magába szeretne foglalni.

A kultúra kategorikus imperativusa a terjesztés. S a Magyar Népkör belátta, hogy a kultúra szolgálatában nem áll elég hathatósan csupán könyvtára révén. Az emberi tudásnak és léleknek az emberi kultúrának annyi új ága és hajtása van, hogy annak ápolására nem elegendő az ő, akármilyen nagy szeretettel dédelgetett, de szerény eszközökkel alátámasztott bibliotékája. A kultúra fellebbezhetetlen parancsa a terjesztés, és a Népkör a kultúra frontjára állította tagjait, hogy szóval és tettel szolgálják ezt a legmagasabb emberi ideát.

De nemcsak a tagjait. Minden egyesület asztalán ott fekszik a Népkör átirata, amely a kultúra nevében mindenkit felhív: gyertek és segítsetek építeni. Annyit romboltunk már az életben, annyit elherdáltunk, annyit tékozoltunk, annyit tévelyegtünk iránytű nélkül és hitetlenül, íme, itt az emberiség legnagyobb ideája, melegedjete fel iránta.

Olyan könnyű néha ezeket is összedobni, ha valami terv és cél fűt benneteket, hordjátok össze egyszer a lelketek kincseit, cseréljétek ki azokat, s mindnyájan gazdagabbak lesztek.

Mikor ezek a sorok napvilágot látnak, már lezajlott az első kultúreste. Az első lépés egy tökéletesebb élet felé!

S úgy érezzük, hogy ezen az estén kigyúltak felettünk a kultúra csillagai.

BŰNT KÖVET EL

önmaga, családja, faja, szülőföldje ellen, aki ma vándorol az országból, hogy távoli világrészekben keressen magának kedvezőbb sorsot. Nincs nap, amikor egy-egy borzasztó kálváriának a híre ne jutna hozzánk balgán kivándorolt magyar véreink amerikai útjáról. Miután itthon eladták a kis földjüket és elkótyavetyélték bútoraikat és ingóságait, s busásan megfizették a lelketlen kivándorlási ágensket és a rabszolgákat szállító nagy gőzösöket, egy olyan világba érkeznek, ahol borzasztó csalódás, rettenetes nyomor és szenvedés várja őket. Az álmodott eldorádó, amelynek szépségéről, gazdagságáról és gazdagító erőforrásairól a kizsákmányoló banda olyan gyönyörű meséket sugott a fülükbe, még a pokolnál is szörnyűbb kínokat tartogat a számukra. Miután nagy áldozattal és nagy küzdéssel, testben megtörve és az elhagyott honi föld, szerető rokonok és barátok képét mind jobban feledve végre megérkeznek az ígért földjére, gyilkos valóság gyanánt mered eléjük az észak-amerikai sorompó, melyen nem szabad átmenniük. Ha nem hamisított az útlevel, amiért sok ezer dinárt fizettek idehaza, s ami miatt azonnal börtönbe kerülnek, akkor csak ott tudják meg, a drága és küzdelmes út végső állomásán, hogy nem szabad partra lépniük a nagy köztársaság földjén. És ha itt a már kezdettől összejátszó bünszövetkezet embereinek biztatására kerülő úton, titokban, talán vesztegető kísérlet útján próbálkoznak eljutni, Észak-Amerikában a hatóság emberei le fogják őket, a bíróságok börtönbe juttatják és kifosztottan, lerongyoltan, csalódottan, kétségbeesetten várhatják szabadulásukat, ami ismét csak nyomort, kétségbeesést, pusztulást jelent. És hát nincs-e elég döbbenetes adat azokról az állapotokról, amelyek Dél-Amerikában, főleg Brazíliában várják a vakon nekiindult magyar kivándorlókat? Nem halljuk-e, nem olvassuk-e a legmegbízhatóbb és a legavatottabb ajkáról és tollakból, micsoda zsarolás és kizsákmányolás szerencsétlen áldozatai lesznek ezek, micsoda véres és sötét rabszolgasorsot kell elviselniük, csak hogy éppen éhen ne haljanak, talán feleségükkel és gyermekeikkel együtt? Bűnt követ el önmaga, családja, faja és szülőföldje ellen, aki ma kivándorol az országból, hogy távoli világrészekben keressen magának kedvezőbb sorsot. Még annak sem, aki valahogy

•

eljuthat az Unió földjére, mert ma ott is munkanélküliség dühöng s a nagyobb dollárszerzés lehetősége csak olyan, mint az osztálysorsjáték nyereménye: minden második nyer, de az sohasem te vagy, s ha véletlenül kihúzzák a számodat, még annyit sem nyertél, mint amennyibe a sorsjegyed került. Bár nehéz sorsa van ma a jugoszláviai magyar földművelőnek, s adó, csendőr, nyelvkényszer, közmunka, rekvirálás s ezernyi más gond nyomorgatja, mégiscsak meg lehet élni, és munkával, tisztességgel, kitartással le lehet küzdeni a mának és holnapnak bajait. De még küzdelmek és szenvedések közt is inkább itthon, az évszázados ősi rögön, a kedves és szerető arcok, a magyar testvérek körében, közel szeretetteink sírjához, semmint messze idegenben, túl a nagy tengeren, nyomorult vergődésben, lelketlen rabszolgatartók kihasznált és üldözött áldozata gyanánt. Papok, tanítók, orvosok, gyógyszerészek, földbirtokosok, jegyzők, szolgabírák, akik a magyar néppel közvetlenül érintkeznek, világosítsák fel a szegény, rövidlátó és elvakított kivándorlót, hogy ne hallgasson a csábítókra, akik romlásba csalják, hanem maradjon itthon, hol biztosabb a lét, s ahol vihartól csapkodott fájának javára, erősségére szolgál, s ahol számára is még szebb napok virradnak. Soha szebb, méltóbb, becsesebb munkát ennél nem végezhettek!

1924

JÓKAI MÓR

Jókai Mór 1825-ben született, 1904-ben halt meg. S a nyolc évtizedes földi pályafutás ideje alatt az örök élet elíziumi mezőire lépett. A kilencéves gyermek költeménye, s az agg költőkirály utolsó regénye, a *Börtönvirág* között átívelő hatalmas élethíd pillérei az örökkévalóság magasságaiba nyúlnak.

De ezek az égbe nyúló pillérek nemcsak a magyar Olimposz halhatatlan magasságát jelezik, de jelentik az európai kultúra nagyszerű ívelésébe való bekapcsolódást, s annak hordozásában való töretlen büszke részvételt is.

Jókai Mór nem azért nagy, mert magyar volt, de mert dacára, hogy csak magyar volt, az egész művelt világ osztatlan hódolatát nyerte el. Jókai Mór nem azért halhatatlan, mert magyarul írt, de mert úgy írt magyarul, hogy az egész kultúrvilágnak elsői között kapott örök helyet.

Jókai Mór világa az eszmények világa; a tiszta, fehér lelkesedés minden jóért és magasztosért, s a nagyszerű hit a jónak győzedelmében a rossz fölött, ez az ő ideológiája.

Jókai Mór világnézete a beteljesülésekben való hit csodás apoteózisa, a legvirágosabban látó optimizmus, olyan világnézet, amelynek sodrával a durva való, a szívbe maró diszharmóniák elől elmenekült a beteljesülő ígéreték világába.

Abba a világba, ahol a szerencsétlen esetből boldogan erős lesz, ahol az igazságtalanon az igazság győzedelmeskedik, ahol az erkölcstelenség diadalt ül az erkölcs, ahol az ördögöket leigázzák az angyalok, ahol a tudatlanságon erőt vesz a felvilágosultság és tudás, abba a világba, ahol a mennyek lesznek úrrá a poklok fölött.

Ennek a nagy álmodónak, hogy az ő fehéren magasztos világnézetét kiélhesse, el kell menekülnie a való életből az álmok világába, a mesék világába.

S a nagy álmodó elmeséli, amit csodálatos álmaiban lát. Mélységesen kék szeméből felemelően szelíd mosoly árad ki reánk, s megnyugtatóan bársonyos keze simítása átsuhan százazreknek életszántástól barázdás homlokán. És mesél, évekig, évtizedekig és nem fogy ki ajkáról a mese, mert nem fogynak ki soha álmai.

Mesél, és gyűlnek a sorok, szaporodnak az oldalak, sokasodnak a könyvek, és könyvtárak sorakoznak egymás mellé.

Amit elmesél, amit leír, azt lehetetlen meg nem hallgatni, el nem olvasni. S amit előtte nem tett magyar író: közönséget teremtett a könyvnek, rajongókat az irodalomnak, tömegeket mozdított meg, akik lesték ajkáról az elringatóan bűbajos mesét.

De nemcsak magyarok állták körül, elzarándokolt köréje mindenki, akinek fáj a folytonos hétköznap, akit bántott a kíméletlen valóságok elviselhetetlen földi tartománya, s el akar menekülni az álmok szuverén világába.

Köréje sereglettek az idegen nációk, s úrrá lett felettük a mélységesen kék szem szelíd hatalma, s egymást átölelve, egymás vállára hajtva fejüket, békében és szeretetben hallgatják a Mesemondót.

Jókai regényeit egymásután fordítják le a művelt népek: szerb, német, francia, angol, olasz, spanyol, svéd, finn, cseh, tót, román, rutén, örmény, flamand, japán, újgörög, héber, sőt eszperantó nyelvre is átültették, s Jókai életmunkája az egész művelt világ kincsévé lesz.

1825–1925. S íme kong az Idő másodpercütője: 100 év telt el, amióta a mesék koronázatlan királyát Komárom a világnak adta. 100 év telt el, s mi idézzük szellemét.

Jókai Mór, a Te sorsod volt egykor: „Utazás egy sírdomb körül”, s most mi utazunk a Te sírdombod körül.

Mert egy egész világ az, a szeretet, a szelíd mosoly, az eszmények, a hit, a rajongás nagyszerű világa. Utazunk e nagy világ körül, elmerengünk ezeregyéjszakai kincsein, szívjuk éltető levegőjét.

S ha megtelik szívünk a mesék szelíd zenéjével, ha eltelünk hittel és rajongással, ha kitérül karunk, hogy átöleljük egymást az egyetemes kultúra olthatatlan szeretetében, akkor nem hiába idéztünk Téged, Jókai Mór!

AZ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS

1918 novembere után a Vajdaság igazságszolgáltatása hirtelen válságba került. Ez a válság sok helyen a csődig fokozódott, mert a szekrényekben és szekrények tetején felszaporodó iratcsomók passzívája sokszorosán felülmúlta azt az aktívát, amelyet néhány önfeláldozó vojvodinai jogász munkaereje képviselt, akik az állam iránti kötelességtudásból a szükség parancsolta hirtelenséggel foglalták el a bírói széket.

A pipázó, a kedélyeskedő, adomázó táblabíróvilág a maga széles medrű, epikus életmódjában a restanciáit mintegy rendszerré építette ki, de az 1918 utáni hatalmas bírósági hátralékok nem a rendíthetetlen nyugalmú táblabíró-lelkiségnek szisztémája, hanem a háború romboló következményének, köztük a háborús pszichózisnak beteges állapota. Szerbia művelt középosztályának nagy percentje elesett, a vojvodinai jogászok pedig a megélhetés és gyűjtés konjunkturális parancsainak engedve elnyomják magukban lelkiismeretük ösztökélését, hogy az igazságszolgáltatás közügyének feláldozzák magukat, s a süllyedést a képzett és művelt jogász erélyével megakadályozzák.

Az igazságszolgáltatást a mi törvényeinket legalább kezdetben nem ismerő, viszonyainkkal nem asszimilálódott, többnyire fiatal jogászok kapják kezükbe, akiknek kezén a restancia nem szorul vissza a rendes ügymenet medrébe, hanem mindinkább megdagad, s megbénítja a gazdasági és morális élet vele összefüggésben álló összes jelenségeit. A háború pedig ráadásul az egész társadalmat valami különös lelki betegséggel itatja át, amely mint valami tömeges lelki sokk, bénítóan megül mindenkit, s alig-alig szűnő gátja marad a vak kötelességtudásnak, az önképző igyekezetnek az egész gépezetbe való lelkes beilleszkedésnek, az ideális világfelfogásnak, amelyek nélkül talán nem is lehet elképzelni gördülékeny állami funkciót. Ebben az állapotban a gazdasági életnek legjelentősebb pillére, a hitel meginog, mert a hosszan elhúzódó, gyakran elposványosodó perek az adósnak tetszőlegesen nyújtható moratóriumot biztosítanak, s a morális felfogás lerongyolódik, mert a bírósági ügymenet az adott körülmények között lehetetlenné teszi, hogy a törvény sújtó ereje gyorsan és akadálytalanul hasson az ítélkező bíró törvényalkalmazásában.

Ezen az állapoton csak egy egészséges, tisztító szellem, csak egy valóban csorbíthatatlanul ép lélek, képzett és jártas agy, csak az idealizmus tüzetől hajtott hit s a sikerben vetett mélységes bizalom, egy talpig ember és egy talpig jogász segíthet.

Egy talpig ember, aki maga köré tudja gyűjteni embereit, és át tudja beléjük önteni akaratát, kívánságait, ambícióit, fel tudja őket rázni a háborús pszichózisból, s meg tudja bennük világítani hivataluk óriási fontosságát az állam és társadalom életében, aki maga is elől rohan a nehézségek szöges drótkadályai felé, s lelkességével magával ragad mindenkit, akinek még dobog a szíve, és jól vált az agya.

Egy talpig jogász, akinek nem terra incognita az a jogrendszer, amelynek független és pártatlan alkalmazása egyedüli forrása az igazságszolgáltatásnak, akinek szervezőképessége és erélye arányos a feltornyosult nehézségekkel, akinek ítélőképessége minden befolyástól menten működik, sújt vagy pedig felment. S a mi meggyőződésünk és szilárd hitünk, hogy ez a férfi végre elérkezett. Hisszük s valljuk, hogy az a beszéd, amelyet dr. Vladimir Belajdžić törvényszéki elnök itt nálunk tartott, kincset érő zálog, amelyet egy egész ember s egy egész jogász adott, s amelyet ezer nehézségen s ezer veszélyen keresztül is, de be fog váltani.

A nagy munkához héroszi tettekre van szükség, de csak héroszi erő tudja ismét helyre állítani az igazság szobrát, a bekötött szemű Justitiáét, akinek egyik kezében a mérleg van, a másikkban pedig a sújtó kard.

A KÉK POSTAKOCSI

Nyolc hosszú év kellett ahhoz, hogy a szentiaiak postakocsija berobogjon hozzánk. Nyolc év alatt tette meg a szentiai postakocsi a nem egészen félszáz kilométer utat, amely bennünket a térben, de nem az igazságainkban elválaszt. Mert azt hiszem, töretlen közösségben valljuk azt az igazságot, hogy a mi kultúránkat önmagunkban tudatossá tenni, azt terjeszteni és fejleszteni csak egyképpen lehet: kultúrértékeink kicserélésével. Ha a szentiaiak postakocsija ezzel az igazsággal futott be hozzánk, akkor bizonyosan nem talált idegen talajra, mert a mi igazságunk ugyanaz, mint az ő igazságuk. És ha nyolc évet is kellett várni a szentiai országút szélén, míg ez az igazság felvirradt, szívesen áldoztuk a nyolc meddő évet a termékeny órákért, amelyeket a beteljesedés fakasztott nekünk.

A szentiaiak a mi szívünkbe *A kék postakocsin* robogtak be. És ez *A kék postakocsi* nem az az irodalmi jármű, amely igényt tarthatna arra, hogy ideális mértékkel mérjük, és nem az a zenei alkotás, amely a reminiscenciák csalogatásainak ellenállna. Hogy a becsei premier mégis a nem várt és meglepő siker koronázottja volt, annak elsősorban az a lélek az oka, amely nemcsak élt a szereplőkben, de belőlük ki is sugárzott, az a lélek, amely egyedül képesít mindenkit arra, hogy azt a legjobbat adja, amire csak képes. De ugyanakkor, mikor a lelkes együttes sodró erejét és sikeralapító jelentőségét szívesen elismerjük, büszkén és hátsó gondolat nélküli, őszinte örömmel nyújtjuk át az előadáson elmaradt csokrokat azoknak a szereplőknek, akik a lelkes együttesbe a lendítő és hódító kvalitást adták.

Sohasem hinném el a szerzőnek, hogy Teca, a betyárok korcsmárosnéja egy minutum alatt olyan szalondáma lesz, mint Hochstatten grófnő, de Kelemen Pálnénak mindent hiszek, mert olyan remekül énekel, játszik és mozog, hogy meggyőz arról is, ami nem igaz. Nem hiszem Steiger Poldin az érintetlenség hímporát, fején a cilindert, rajta a frakkot s nadrágja helyett a betyáros kimondhatatlant, de Guelmino Béla minden kételyemet eloszlatja, nem vitával, az ő aranyos humorával. Nem adok felmentést a kötél alól Rozmaringnak, mert az értelmi szerző rosszabb minden árvalányhajás betyárnál, de Benedek Andor olyan nagyszerű hangú s olyan szimpatikus, hogy

elfelejtem neki Rozmaring bűneit. No és a szerzőnek megtévedt Gretchenje, aki hét vármegye grófi szegénylegényében látja a férfi-ideált, szintén megmenekül a javítóintézetből, mert nem kisebb művész, mint Balog Sándorné protezsálja ki a zajos sikert számára.

Íme, vegyék át a mi bokrétáinkat, amelyek késtek, de el nem maradtak.

Hiszen itt nem szabadna megállanunk! Szegeő Vilma és Homolya Antal kettősei, a fogházjelenet Krausz Józseffel és Zapletán Fábiánnal, az üde kis balett és a többi, mind-mind olyan remekbe készült műkedvelő alkotások, amelyeket nem fogunk és nem akarunk egyhamar elfelejteni.

És az utolsó virágbokrétánkat, engedje meg az őszfejú Fekete Géza karnagy, hogy neki nyújtsam át. Szeretném, ha annyi virág volna benne, ahány tagja van a zenekarának; mégis egy csokorban szeretem látni mindet a karnagy kezében, amint az ő orkesztere is egy volt az ő karmesteri pálcájának intésére.

Nem tudunk mindenkit érdeméhez méltóan kiemelni és méltatni, de azt hisszük, hogy *A kék postakocsi* társulata a sűgótól és kellékestől a primadonnáig kiérezte a mi lelkünk melegét abban a tomboló sikerben, amelyhez hasonlót nálunk nagy ritkán látunk, s mi kell több, mint egy lélek kitáruló melegsége.

A szentaiak postakocsija nyolc év alatt tette meg az utat Szentától Becsőig, s mi azt hisszük, hogy a következő alkalommal hamarabb eltalálnak hozzánk, akiknek szívében többé nem idegenek.

A BECSEI PADOK

A tél is csak kis szolgálja a természet örökre konzervált törvényeinek. Már végtelennek tetszett hat hónapos kormánya, mégis meg kellett buknia, pedig a tavasz szervezkedése kissé bizonytalanul indul. Igen, de azért mindenki tavaszpárti és bizakodó. Élénk színek, mosolygós szájak, kipirult arcok ünneplik a bátortalan tavaszt, előkerülnek sötét téli zugaikból a becsei padok, és elfoglalják helyüket a nagykapuk előtt.

Ezeket a padokat észre kell venni, mert régi életformáknak küldöttei és makacs képviselői. A falusi vélekedések, felfogások, világnézet és erkölcs őrei voltak mindig ezek a négy lábú alkalmatosságok; előttük áramlott a falu élete. Ezeken a padokon ült a közvélemény, és helyet erőszakolt magának gondolatok, érzések és elhatározások kialakulásában. A közvélemény kényelmes, szereti a kitaposott utakat, a közvélemény szuverén törvénye, hogy a kitaposott utak lehetnek csak erkölcsösek. És a négy lábú padok már emberemlékezet óta ott állanak a falhoz simulva a becsei nagykapuknál: ítélnék elevenek felett, és hallgatnak el nem illő dolgokat a holtakról. Ezek a padok merev négy lábukkal szürke lapos faluvá gázoltak mindent, ami kikíváncozott a kontrollált gondolatok és érzések közül.

Itt a tavasz, és íme, itt vannak megint a becsei padok. A becsei padok ellen nem lehet filippikázni – mert fából vannak és nem hallanak, nem lehet őket formálni –, mert nem hajlanak. A becsei padoknak el kell tűnniök, mint ahogy eltűnt a gyertyakoppantó és a lóvonat. Az ébredező városi élet, az utcák megdagadó sodra el fogja sodorni ezt a négy lábú ellenőrt, a falusi relikviák lomtarába. A városi élet friss árama fel fogja szabadítani a lelkeket a padok mumuskodása alól, s azok, akik elhívottak, meg fogják találni helyüket szabadon és szorongások nélkül. Sohasem volt jobban szükségünk nem korlátozott koponyára, mint éppen most, és ritkán voltunk azokban olyan szegények – mint ma.

A tavasz simítása ismét kibújtatta a padokat téli odúikból, de talán már kevesebben vannak, s mindig többen azok, akik szabadon és vidáman állanak értünk bajt és harcot. A padok négy lábú uralma fölött megfújta a trombitáját az idő, és elközeleg a húsvét.

ÍRÓK KÉZFOGÓJA

Az emberi kutatásnak mostanáig Hamupipőke-formája a csodaélet. Keresni és csodákra bukkanni, végokot kutatni és csodákat magyarázni manapság detronizált módja az emberi kíváncsiság kielégítésének. Amitől az értelmünk jóllakottan elnyújtózik, az a táplálék az, amelyet hajlandók vagyunk meggyőződésünkül elfogadni. Minden mást a hit világába utalunk. És mégis, mikor valamit kedvünkre kianalizáltunk, szétboncoltunk és róla Tamás-ként meggyőződünk, akkor mozdul a kezünk a régi köntös után és meggyőződésünket felruházzuk a hit minden varázsával. Sohasem volt és most sincs hittel varázsosabb valamink, mint szertesztet boncolt nyelvünk és agyonanalizált irodalmunk. Nincs semmink, amire annyi vallásos áhítattal templomos hittel gondolnánk. És akik ebben ma elől járnak: nyelvünk, irodalmunk, művelődésünk hitesei: a vajdasági írók.

Vajon e hívők elég jó sáfárok-e? Vajon ismerik-e parancsukat, hogy a hitüket a földre kell hozni, valóságra kell beváltani, és tudják-e, hogy a hitnek földi formát csak a szervezet ad? A szervezet a benne lévő lelki termésében kiválóbbá nem teszi. Sőt ellenkezőleg, a szervezet tömörülést jelent, és a legegyszerűbb tömeg sincs azon a lelki működési fokon, mint az elszigetelt egyén. De mikor az ideálokat valóvá akarjuk átteremteni, akkor a valósággal tengelyt kell akasztani, és ehhez az elszigeteltség fonákra fordított fegyver volna.

A szervezet semmi egyéb, mint eszköz, és a vajdasági íróknak még ezt az eszközt is fel kell használniok hiteik célba lendítésére. Figyelünk, de kevés a készség. Pedig csak összefogással lehetne tisztázni mindazt a problémát, amely íróinkat személyileg is érinti. Írásaik nyilvánosságra jutásának biztosítása folyóirat és könyvkiadás, irodalmi termékek terjesztése és elhelyezése, mind megannyi égetően nyílt seb, amely a legszemélyesebben beleégett minden íróba, aki valóságot akar hódítani. Valóban, a szükségesség összefogást tanácsol, de a lelkiismeret egyenesen ezt parancsolja.

Mindnyájunk lelkiismeretének hordozói, hiteinknek vallói a vajdasági írók. Ez a lelkiismeret arra a legtöbbször kötelez, hogy ne csak az egyéni, nyílt kérdések, hanem irodalmunk és kultúránk egészének

•

problémái is sürgősen az írók konzíliuma alá kerüljenek. Az elhatározások receptjei és a tettek orvosságai fájdalmasan hiányzanak, s alig lehetne azokat más orvostól elvárni, mint az összefogástól. Kultúrpolitikát kell csinálni, s munkamegosztás híján azoknak kell ezt a munkát vállalniok, akik a kultúránkat csinálják. Összefogás az általános és egyéni célok érdekében: el nem halasztható nagy szükség. Mert frázissá válik a hit, ha nem tudunk rámutatni arra a részére, mely valóra vált.

Ennek az összefogásnak nem kedvez alapszabályokkal összekovácsolt, hierarchikus szervezet, hanem szabad egyesülés, merev elhatárolások, határozott tartalmú paragrafusok nélkül. Csak élénken működő felsőbbrendű lelkiismeret, biztos cél, erős hit és az együtt dolgozás bátorsága kell. A meseölő Bácskában a mesemondók talán még hisznek a mesében, a régiben, ahol egy csillag menetrend és alapszabályok nélkül hozott össze a világ három sarkából három királyt a célok céljához.

Ha a vajdasági írók hisznek magukban, nem lehet mélyen fekvő rügye a jövőnek: meleg, ígéretes kézfogójuk hiteink beváltására.

1928

EMLÉKEZÉS DR. SZÁSZY ISTVÁN RÓL

Igen tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Mikor én Szászy Istvánt megismertem, már hűtlenül elhagyta őt az élet csapodár leánya: a fiatalság. A fiatalság engedetlenül dús haja helyet tisztított a bölcsen-öregén feldomborodó homloknak, a villódzó, harcos, tűzijátékos szempár csendesen visszavonult a fekete pápaszem figyelmesen leplező spanyolfala mögé, s elszürkült bajuszát fáradtas keze alig-alig tudta a régi nyalkaságra emlékeztetni. Oh, elmúlt már akkor fiatalságának hőskora, mikor balladás mersszel és hetykeséggel megcsosszantotta bocskorát az élet csárdájában, s elközelgett az öregség, amelynek szomorúan játékos kedve nem a táncos, hanem az engedelmesen csoszogó lépéseket szereti. Csak szivarja égett még akkor is fiatalos szándékokkal, s még csak a szíve volt megállani nem akaró és fiatalos ütemű.

Az öregség kezdte kérébe kötni Szászy Istvánt, mikor megismertem, s egy zöld füzet kéréjébe voltak már kötve verses kedvének kalászhai. Igen, mert a községi orvos Úr, akit az élet hisztérikus szeszélye a széptől ihletetlen, zsírosan érzéketlen Bácska talajára zökkentett le – verseket írt.

Az édes anyaföld meleg ölelése ritkán olyan ellenállhatatlan, mint itt nálunk. Magához vonz, magához szorít, s a földhöz tapadva gyermeki ellankadással adjuk meg magunkat.

Az anyaghoz való hozzátapadás fekete barázdás hazájában látjuk-e, tudjuk-e, mit jelent az, hogy Szászy István énekelni mert?

Nem szabad az esztétikai értékmérők hiteles rőfjeivel fegyverkezni, hogy bíráljam Szászy Istvánt, aki immár nem tudja magát védeni, s játékosan ugratós kedvével, kötődősen nem tudja belém meríteni mérges hegyű dárdáját.

De meg akarom kérdezni, mert meg kell kérdezni, hogy milyen egészen más fajtájú ember volt Szászy István, akinek az a kis zöld füzete a bácskai föld szurkosan ragadós nehézkes törvényének a felröppenés csodájával vetett fittyet.

Mekkora volt röptének íve – minek azt nálunk kérdezni, ahol a felröppenés már maga is ünnep.

•

Pedig lelkének meleg és bugyogó forrása volt az a nép, ahonnan fölroppt, teremtően élt lelkén az a föld, amely nem engedte, hogy nagyobb legyen, mint amilyen nagyság itt Bácskában valaha is megengedett volt.

Igen, Szászy István éppen a népdalokban és e föld lelkét lehelő balladákban a legelőbb, mert ezekben ma is az élet tüze melegít.

Nála a vers és a dal – a szöveg és a zene együtt születnek. Az érzés könnyel hártázza szemét, s már penget benne a rím, fülébe csenget a dallam – s legdrágább jószágán: pianínóján már peregnek a teremítő akkordok.

A legegyszerűbb formában kifejezni, a nép énekével kidalolni azt, amit érez, a dal megfoghatatlan szárnyalásával átadni azt, ami megfoghatatlan, átadni és újratemteni mindenki, aki e dallamokat hallja, ez az Ő művészete.

Az a kis verseskönyv lehet, hogy velünk együtt elmúlik – de a Szászy-nóták rajtunk keresztül, rajtunk túl talán örökké élnek.

A Szászy-nóták a kenyér, amelyet mindig akarunk, és sohasem ununk meg, olyanok ezek, mint az újjá- és újratemető élet, amelyet újra és újra megkívánunk.

A dalok természete az örök vándorlás. Már nem tudjuk, honnan ropptek fel: erdős dombok közül, vagy pacstírás búzából, nem tudjuk, kinek a szívéből rebentek tova. S országSZerte körülropült hány vándormadár dalhoz kell most Szászy István nevét feljegyezni.

Hányszor álltam értelmetlenül kis diákkoromban a meghatározás előtt: népdal a nép ajkán kelt ének. Milyen különös, megfoghatatlan, transzcendentális ez a megjelölés: a nép ajkán. Óh, ha ismertem volna akkor Szászy Istvánt, akin keresztül sírva vigadva mindnyájan énekeltünk, aki kidalolta mindnyájunk fájalmát, örömét, aki a mi daloló ajkunk volt, óh, ha akkor tudtam volna, hogy ez a dal névtelenül roppt lélekről lélekre, s terjed, mint valami evangéliumi üzenet – akkor talán nem lett volna felettem olyan megfoghatatlan magasságban, oly elérhetetlen messze ez a meghatározás.

Nem tudom, Szászy István neve él-e örökké, de Szászy István e dalokban időtlen időig fog élni, mert ezek végleges értékeivé lettek népdalkincsünknek.

Furcsa és szeszélyes a sors, hogy éppen ott, ahol életet és örökösét teremtett, éppen ott nem maradandó a neve. Úgy látszik, a nagy kollektív népeletnek nem élhetnek az egyesek nevei.

Holott éppen azon a téren, ahol nem alkotott hosszabb életűt, még ma is pereg a neve. Aki itt ezen a tájon szerb költők magyarba átültetésével lelkeskedik, az ósének Szászy Istvánt kell, hogy vallja. Szászy István volt ezen a tájon az első, aki kíváncsisággal, szeretettel, a nyelv idegen ruháján keresztül a lelket kereső szándékkal oldogatta idegen szívek titkait, s feltárt kincseiket átöltöztette a mi nyelvünk ornátusába. Amióta nálunk Szenteleky és Debreceni *Bazsalikoma*, a szerb költők antológiája megjelent, azóta Szászy István munkájának csak történelmi jelentősége van, a *Bazsalikom* vette át tőle az irodalmi képviselőt.

De ildomos és igazságos lenne-e Szászy Istvántól tisztán történelmet csinálni, mikor ő volt itt közöttünk az első, aki emberi lelkével először ölelte át a szerb nép költészetét, aki először érezte szükségesnek két nép lelkének egymáshoz közelítését, aki először érezte meg meleg és átkaroló lelkek ösztönösségével, hogy két nép kultúrájának kicserélése milyen mellőzhetetlen nagy szükségesség?

Érezzük-e, milyen nagy tőkénk nekünk Szászy István nagy emberi értéke, mikor bizvást és büszkén hivatkozhatunk reá: íme, kitermett közülünk egy élet, amely túl minden emberi gyarlóságon szerette és kereste a testvérnép lelkének titkait.

A boros éjszakák zsvaja, tréfáknak kacajos csattanása, kártyaszatlok harcos versenye, anekdoták hullámzó árja, kalandok színes farsangja, piszkálódó ugratások zaj és kacaj – csak kisvárosi máz volt Szászy Istvánon.

Az igazi Szászy István az a másik volt: a megnyíló és átölelő lélek. A kopott vén torony gyermeke maradt örökre. A kopott vén torony templomában hallgatta az ígét egy öreg nagytiszteletű Úr ajakáról, aki az Ő édesanyja volt. És ezek az ígék melegítenek és világítanak neki az élet sötétjében, s kiteljesednek a magasabb rendű létre, bármennyire is vesztegeti magát életet felejtő vigalmakban. Ezek az ígék élnek és kihajtanak, élnek és gyümölcsöznek a mindenek fölé emelkedő ideákban. A kopott vén torony gyermeke maradt Szászy István mindvégig, s az örök ígének ütött-kopott öreg öre megmen-

•
tette Szászy Istvánt az emberi értékeknek, a halálon túli életnek, s a mi lelkünkben való kivirágzásnak.

Mi lett volna Szászy Istvánból, ha nem Bácska kövér földjébe ülteti életét a végzet? Óh, milyen fájó, kietlen kérdés.

Ez volt a sorsa! S mi ennek a sorsnak hódolunk emlékező szeretettel.

Sztáríbecsej, 1929. november 29.

A BECSEJI SZERZŐK ESTÉJÉN

Mi vagyunk azok, akik nem hiszünk a prófétákban.

Mi vagyunk azok, akik okot adtunk erre az ítéletre: senki sem próféta a saját hazájában.

Mi vagyunk azok, akik nem hiszünk a másokban, aki emberi alakban, emberi ruhában, emberi munkában, emberi bajokkal és nyűgökkel, s emberi hibákkal itt él közöttünk.

Ugyanolyannak látjuk, mint magunkat, s nem hisszük, hogy ebben a másokban látomások élhetnek, ezeregyéji mesék szunnyadhatnak, az isteni teremtető erő elhullott kis meteorja melegíthet.

Mi vagy te másik? – kérjük. – Árus vagy? Véged! Gógösen biztosak vagyunk benne, hogy a te szemedből nem parázsolhat ki valami isteni zsarátnok, amely átvilágító erejével új értelmét teremheti meg a dolgoknak.

Mi vagy te? Szolgája a főpapoknak és írástudóknak. S nem hisszük, hogy szolgálód soha el nem mondott mesék bársonyainak káprázatos királysága.

Mi vagy te? Asszonyember vagy, s nem hisszük arra való méltóságodat, hogy az Alkotó házába bebocsáttatást nyerj.

Nem, azért sem hiszünk a mi prófétáinkban, s ezerszer nem hiszünk a mi költőinkben. Nem hiszünk bennük, mert közönséges és esendő emberek képében élnek közöttünk, s olyanok, mint mi vagyunk.

Kérdezzük meg egyszer magunkat, akik hasonlóan esendőek vagyunk: Mi sohasem lettünk volna költők?

Ki ne ölelte volna közülünk az anyját, s ki ne érezte volna, hogy reázuhan a teremtés titka, az örök szeretet igéje, az emberi összefogás isteni öröksége, s ki ne akart volna könnytől hártás szemmel zoltárokat énekelni?

Kinek ne hullott volna ki a könnye gyermeke fejére, mikor lehajolt, hogy megcsókolja, s ki ne akarta volna a torkát szorongató érzéseket a világnak kikiabálni?

Ki ne borult volna le közöttünk az Isten színe előtt, s az imádság bizonyos erejével ki ne kísérelte volna meg a földet és a mennyet összeolvasztani?

•

S hiszünk-e mi magunkban? Hiszünk-e érzéseinkben? Hiszünk, ezerszer hiszünk. Furcsa nyűgök vannak beszédünkön, szavaink dadogóak, mondataink törtek, de szemünkben ül a szent dolgok meghatottsága.

Higgyünk azokban is, akik az élet dolgait a nyelv művészi instrumentumával ujjíteremtik a lélek mélyéből.

Ha hiszünk a mi érzéseinkben, hinnünk kell azokéban is, akiknek lelke mindnyájunk szenvedésének szenvedője, mindnyájunk örömének boldog tárogatósa, akiknek lelke boldog felvevője a lehetfinom változatoknak, a mi lelkünkkel nem érzékelhetők.

Higgyünk bennük még akkor is, ha olyanok, mint mi vagyunk. Magunkban is hiszünk, higgyünk bennük is. Higgyünk bennük sokkal inkább, mint magunkban, mert ők olyanok, mint amilyenek mi lenni szeretnénk, mert őbennük megvan az, amiért mi magunkban hitet vetünk.

Lehessen ma este az a másik költő a maga otthonában! Legyen ez az est hullámtörője annak a nagy áradatnak, amely el akar söpörni mindenkit, aki saját hazájában prófétálni akar.

1931

A MÚLT HÉTEN

hangos ujjongás töltötte be az iskolákat. A legigazabb, a legőszintébb öröm kitörése: a két hónapos vakáció friss boldogsága zsvajozott az oktatás és tanulás komoly tempójához szokott falai között. Munka és pihenés, munka és jutalom, munka és boldogság, milyen gyönyörű igazságszolgáltatása ez a gyermekek társadalmának, s milyen boldogok azok, akik egy év munkájának boldogságot adó ítéletét: a jó bizonyítványt kikézbeshetik az ujjongó kis delikvenszeknek. Milyen jó dolog lehet az, világbonyodalmak és világkrízisek közepette tudást és kultúrát terjeszteni s fogékony lelkeknek, a végzett munka arányában igazságot és örömet szolgáltatni. S milyen könnyes és meleg érzés az egyéves munkából megtérő kis diákot megölelni, s a bizonyítvány nagy örömét megkoronázni a cukrászda tölteletes fánkjaival és habos tolokáival. Megelégedettség az oktatónál, hangos ujjongás a gyermekeknél, meghatódottság a szülőknél, milyen szép, fennkölt és nemes ünnep a bizonyítványkiosztás napja. De szabad-e ennek az ünnepnek emlékezés nélkül elmúlnia. Lehet-e elfelejteni, hogy most egy éve elképesztve támadt reánk a hír: elvették a gimnáziumunkat. Ki tudná elfeledni azt a zsibbasztó döbbenetet, amelyben benne volt az aggodás a város fejlődéséért, a keserűség a hiába hozott áldozatokért, a lehangoltság a kulturális lefokozásért és a kimondhatatlan szorongás, hogy tízéves gyerekeinktől el kell szakadnunk, bizonytalan idegenbe kell őket kiadnunk abban a korban, mikor a család melegségére, az anya nevelő gondosságára és az apa erős sudarára legnagyobb szükségük volna. Szabad-e elfelejteni a bizonyítványkiosztás hangos ujjongásában, hogy a mi gyerekeinknek mégsem kellett idegenbe menniök, nem kellett a hajnalban vonatra ülniök, hideg váróterembe érkezniök, hogy ott táskájukkal a fejük alatt kimerülten és sápadtan várják be az előadás kezdetét, szunyókálva vagy álmosan pislogva dermesztő ősz, haragos tél, hideg tavasz s a megérkezni nem akaró nyár örökös kíméletlensége közepette. Lehet-e elfelejteni, hogy nem kellett tíz éves korukban az otthonból kiválniök s idegenbe kerülniök közömbös, meg nem értő üzletet szimatoló, hideg s nem törődöm emberek közé jutniök. Lehet-e felejteni, hogy nem kellett őket a család lélekkel fűtött, szívvel

•

bélelt fészükéből kirakni az élet hidegébe, ahonnan mindnyájan a családba menekedünk. Szabad-e azt elfelejteni, hogy a mi gyerekeink itthon maradhattak, szülői csókkal feküdtek és keltek, s kipihenten, rózsaszínűen és kedvteléssel mentek és jöttek az iskolából. A mi gyermekeink kaptak most bizonyítványt, de nekünk is bizonytságot kell tennünk amellet a férfi mellett, aki nekünk az elvett gimnáziumot visszaadta, aki harcra kelt felsőbb intézkedésekkel és rendeletekkel, hogy városunkat visszaállítsa a megérdemelt kulturális fokra, hogy benépesítse a kultúrának milliós áldozattal épített otthonát, hogy karjainkba visszategye gyermekeinket, akiktől, már úgy éreztük, hogy szívre folyó könnyekkel el kell válnunk.

Szülők és gyerekek és a ti közösségtek, város, nem gondoljátok-e, hogy ennek a hálának maradandóbb emléket kellene állítani, mint egy rövid életű vezércikket?

1933

•

•

•

•